

Carlo Laudazi, *Dimensione Antropologica e Relazionale della Teologia della Preghiera*, Teresianum, Roma 2011, ss. 220.

W wielu religiach, w tym w wyjątkowy sposób w chrześcijaństwie, znamieniem wiary jest modlitwa kierowana ku Bogu. Przybiera ona wielkie bogactwo różnorodności form, miejsc, czasów czy okoliczności. Zawsze jednak stanowić będzie szczególny znak czy wyraz indywidualnej relacji człowieka wiary z osobowym Bogiem. Problematyce modlitwy poświęcono na przestrzeni dziejów znaczną ilość studiów, opracowań i badań. Są one zazwyczaj materiałami o nachyleniu teoretycznym lub praktycznym, a czasem jednym i drugim. Zawsze mają wiele elementów szeroko pojętej antropologii, a zwłaszcza antropologii teologicznej, gdyż ich głównym tematem jest osoba ludzka i osobowy Bóg.

Carlo Laudazi jest karmelitą bosym i profesorem teologii duchowości oraz antropologii teologicznej na Teresianum w Rzymie. Jest autorem wielu artykułów, studiów i materiałów badawczych, m.in. następujących książek: *L'uomo chiamato dall'unione con Dio in Cristo. Temi fondamentali di teologia spirituale* (2006), *Di fronte al mistero dell'uomo. Temi fondamentali di antropologia teologica* (2007), *Adorare la SS. Trinità servendo il prossimo* (2008), *Andate e portate frutti. Elementi di teologia spirituale della missione* (2010).

Studium otwiera wykaz skrótów (s. 3) oraz wstęp, który dość dobrze wprowadza w podejmowane treści (s. 5-11). Całość materiałów podzielona została na dwie obszerne części, a każda z nich z kolei na dwie sekcje. Następnie wskazano jeszcze kilka stopni podziału prezentowanego materiału. Daje to szansę dość dobrego, wstępnego zapoznania się z ogólną zawartością treściową książki. Część pierwsza poświęcona jest nauczaniu biblijnemu o modlitwie (s. 13-96). Po krótkim wprowadzeniu (s. 15-17) pierwsza sekcja opatrzona została tytułem *Modlitwa w Starym Testamencie* (s. 19-53). Ponownie po krótkim wprowadzeniu (s. 19) materiał ten podzielono na trzy rozdziały.

Modlitwa prezentowana jest jako rozmowa między ludem i Bogiem. Najpierw ukazano, iż sprzyja ona wzajemnemu zbliżeniu, pewnej bliskości Boga. Zresztą wschód izraelski wskazuje na doświadczenie obecności Boga pośród ludu. Z tym związana jest wierność przymierzu i kształtowanie się wspólnotowości. Przeanalizowano przykładowo modlitwę Abrahama, Mojżesza i proroka Jeremiasza. Szczególnie interesująca jest modlitwa psalmów, które są często zwyczajnym dialogiem miłości między Bogiem i modlącym się człowiekiem. Przybiera to różne formy: uwielbienie, prośba, podziękowanie i wspólnota, a także są one modlitwą Chrystusa i Kościoła. Wskazano także na aspekt

dialogiczny i antropologiczny modlitwy psalmami. Tutaj mocno wybrzmiewają dwa bieguny tego dialogu.

W drugiej sekcji tej części przedstawiono modlitwę w Nowym Testamencie (s. 55-96). Po krótkim wprowadzeniu ukazana została interesująco modlitwa w życiu samego Jezusa. Ujawnia się ona jako moment jasności i rozpoznania. Ona ma także swoje miejsce w definitywnym objawieniu misterium mesjańskiego. Wreszcie, zdaniem autora, jawi się ona jako całkowita zgoda na zadany plan zbawczy, który ma wiele aplikacji osobowych. Aspektem i typom modlitwy Jezusa poświęcono sporo interesujących uwag. Jest to modlitwa synowska, a szczególnie wymowne są słowa: „Ojcze, Ty we Mnie, a Ja w Tobie”, dalej także modlitwa opuszczenia. Szczególnie godne uwagi są wskazane jeszcze dwa inne rodzaje modlitwy, a mianowicie modlitwa błogosławienia i modlitwa prośby.

W kontynuację tych analiz wpisuje się modlitwa uczniów Jezusa. Jest ona czymś centralnym w ich życiu oraz posłudze apostołskiej. Niezwykłym znakiem jest nauczanie modlitwy „Ojcze nasz”. Autor analizuje w siedmiu interesujących odsłonach poszczególne elementy tej modlitwy. Oczywistym i słusznym wydaje się wskazanie jeszcze na modlitwę wspólnoty. Jest ona mocno obecna, zwłaszcza w *Dziejach Apostolskich*. Jawi się zazwyczaj jako wewnętrzna więź między modlitwą i słowem, przy jednoczesnej szczególnej roli Ducha Świętego, która była bardzo żywotnie odczytywana w pierwotnym Kościele. W końcowej uwadze autor wskazuje, że modlitwa jawi się jako szczególny rodzaj aktywności pierwszych wspólnot chrześcijańskich.

Aspekt teologiczny to tytuł drugiej części studium Carlo Laudazi (s. 97-207). Tutaj także zamieszczono krótki wprowadzenie (s. 99-101), a następnie zaprezentowano pierwszą sekcję, znów ze wstępem (s. 103) wokół tematu *Znajomość dwóch protagonistów zaangażowanych w modlitwę-dialog* (s. 103-151). Tutaj także wyróżniono bardziej szczegółowe trzy rozdziały tego rodzaju modlitwy, a te z kolei podzielono jeszcze na dodatkowe paragrafy i mniejsze fragmenty.

Wskazano najpierw na człowieka wiary jako na istotę opartą na szczególnej relacji z Bogiem-Trójcą, Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Ta relacja jest wręcz nierozzerwalna i w konsekwencji życiodajna. To objawia się szczególnie w wielkich kategoriach, tj. przymierzu i wybraniu. Jednak dopiero w Chrystusie-Bogu ujawnia się osobowe i zarazem indywidualne „ty” człowieka, a w człowieku – „ty” Boga. To Chrystus jest naszą żywotnością i nasze wyniesienie ma ostatecznie w Nim miejsce. Z kolei, jak wskazuje autor za *Pismem Świętym*, Duch Święty ma mieszkanie w człowieku.

Człowiek zawsze jawi się jako istota komunijna. Jedność z Bogiem jest podstawowym powołaniem człowieka oraz jego nadzieją. Ma ona swoiste cechy: wymiar personalistyczny, równość różnych, komplementarność oraz wzajemne poznanie. Modlitwa jest także dialogiem człowieka z Bogiem-Trójcą. Jest on swoistym miejscem twórczego spełniania się tożsamości dialogicznej człowieka. Ma ona także wymiar afektywny, a więc wątki miłości, taki jest bowiem człowiek w swym bogactwie osobowym. Autor wskazuje jednocześnie, że sam

dialog z Bogiem jest najdoskonalszym źródłem i warunkiem spotkania człowieka z innymi. Wreszcie wskazano jeszcze, że modlitwa jest włączona w historię.

Nauczanie na temat modlitwy pochodzące z doświadczenia mistycznego św. Teresy z Ávili to temat drugiej sekcji części teologicznej omawianej książki (s. 153-207). Oczywiście jest, że najpierw przeanalizowano nauczanie na temat modlitwy, widząc w niej „najwyższe dobro” jako „postępowanie z przyjaźnią”. Tak bowiem podpowiada Święta z Ávili. Tutaj można także wskazać na pewne jawiące się cechy: wartość, która uzasadnia się sama z siebie; prymat miłości; być przed innym jakby się było za nimi, modlitwa, której nie ma bez prawdy. To klasyczne walory, niezbędne i konieczne. Św. Teresa przeżyła wyjątkowe odniesienia do niezwykłego misterium Boga, widząc w Chrystusie prawdziwe oblicze Boga. Autor wskazuje także jak postępować wobec Boga. Ważnym jest pytanie o wartość przyjaźni i płodności apostolskiej modlitwy, gdyż tutaj jej żywotność jest szczególnie ważna i zarazem twórcza. Wskazano m.in. na przyjaźń z Garcją z Toledo. Ukazano także przyjaźń i relację wiary świętych: Jana od Krzyża i Teresy z Ávili. W końcu przybliżono różnorakie formy modlitwy. Najpierw modlitwa słowna; czyżby najprostsza? Oczywiście trzeba wiedzieć z kim się rozmawia, zwrócić uwagę na owego „Innego”, a jednocześnie mieć zdolność słuchania. Co do modlitwy myślniej należy w niej widzieć odniesienie przyjaźni, centralne miejsce „Innego” i pewne Jego doświadczenie jako jednoczesną gwarancję w jej praktykowaniu. Medytacja jest jedną z form modlitwy kontemplacyjnej. Wreszcie jeszcze o samej modlitwie kontemplacyjnej. Ma ona swój głęboki sens. Odnosi się do Boga aktywnie zamieszkującego w człowieku. Całość książki zamyka skromny wykaz bibliograficzny (s. 209-213) oraz spis treści (s. 215-220).

W książce wskazuje się, że zagadnienie modlitwy w szerokich badaniach naukowych ma zawsze uprzywilejowane miejsce, zwłaszcza gdy analizuje się problematykę życia duchowego chrześcijan. Ważne jest postrzeganie całego człowieka, w całym jego bogactwie duszy, ducha i ciała. Zresztą jako stworzony na obraz Boga i Jego podobieństwo faktycznie istnieje na ziemi jako Boże „Ty”. Człowiek nie jest w stanie siebie zrozumieć bez odwołania się do Boga, co często przypominał bł. Jan Paweł II, wskazując zwłaszcza na odniesienie do Chrystusa. Zatem podążanie do pełnej realizacji siebie wymaga dynamiki dialogu z Bogiem.

Karmelitański badacz z niezwykłą determinacją podkreśla, że konstytutywnym elementem egzystencji ludzkiej ochrzczonych jest modlitwa pojęta jako pełen miłości dialog z Bogiem. To ludzkie odniesienie siebie do Stwórcy pozwala zauważyć, że następuje ubogacające spotkanie, komunikowanie się i obdarowanie w Nim i z Nim. Tworzy się zatem szczególna bliskość życiowa, a także kształtuje się specyficzne środowisko owej wielopłaszczyznowej relacji. Jest to ważny element antropologicznego spojrzenia na fenomen modlitwy.

W książce zawarto zbyt mało odniesień do kościelnego Magisterium, a także do nauczania patrystycznego. Nie za często można znaleźć nawiązania

do św. Augustyna (s. 43), św. Jana Chryzostoma (s. 135, 142) czy św. Cypriana (s. 71, 90). Można zwrócić uwagę na niewielką obecność klasyków duchowych, którzy powinni być szczególnie bliscy karmelitańskiemu autorowi: św. Teresy z Ávili, św. Jana od Krzyża i św. Teresy od Dzieciątka Jezus. We wskazaniach bibliograficznych zawarto „dziwne” opisy (s. 58, 80). Także brak w bibliografii wielu pozycji występujących w odnośnikach (s. 36, 42, 43, 49, 50, 56, 138).

Prezentowane opracowanie wyrasta z bogatego doświadczenia akademickiego autora. Wydaje się nawet, że ma charakter swoistego podręcznika, który zapewne służył pomocą studentom. Ta dość jasna systematyka pozwala na większą otwartość w teologicznej wizji modlitwy. Nie jest to jednak przytłaczający schematyzm.

Studium karmelitańskiego badacza umiejętnie łączy w sobie elementy antropologiczne i relacyjne, które odniesione są twórczo do teologii modlitwy. Nie jest to, co prawda, już dziś zupełnie nowa oferta tak kompleksowego widzenia problemu modlitwy, występuje ona bowiem także w innych pracach. Wydaje się jednak, że autor umiejętnie pogłębia to spojrzenie i czyni jeszcze bardziej interesującym. Oczywistym jest, że ujęcie antropologiczne lepiej przystaje do konkretnej osoby, do jej indywidualnej specyfiki, a to jest jednym z ważnych elementów owego modlitewnego dialogu, który ma z natury wymiar międzyposobowy.

Opracowanie Carlo Laudazi jest interesującym świadectwem spotkania myśli biblijnej i refleksji teologicznej w teologii duchowości. Zdecydowanie wskazuje to na ich wzajemne powiązanie. Książka ta jest dobrą próbą prezentacji tego, w jaki sposób dochodzi do spotkania przywołanych typów refleksji.

Bp Andrzej F. Dziuba
Wydział Teologiczny
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa